

Co se mi na zmíněném úryvku nezdá? Kolega religionista jej sice zřejmě dobře vybral jako ukázkou Küngova přemýšlení o dané problematice, nevěnoval mu však pak už dostatek adekvátní pozornosti. V čem podle mě měla tato pozornost spočívat? Především v odhalení, že zmíněné Küngovy názory jsou nesmyslné.

Pokusím se tento svůj podivný názor demostrovat. Küng buď tvrdí, že „střízlivě uvažující člověk“ musí uznat, že 1. příslušníci jeho náboženství se mohou mýlit nebo dělat chyby nebo 2. že něco z toho, čemu věří, není pravda. 1. je samozřejmost, která je v katolické církvi (alespoň formálně) pevně zakořeněna a s trochou nadsázky dennodenně vyznávána (prostřednictvím vyznání hříchů, které předchází každé mši svaté), ať už církev vede dialog nebo ne.

Mnohem pravděpodobnější, je však, že Küng svým tvrzením myslí osudné 2. Tvrdit něco takového už znamená dostávat se za hranici nesmyslu. Nesmysl tkví v tom, že Küng požaduje, aby věřící jako „střízlivě uvažující člověk“ zaujal pozici, která nejen, že není střízlivá, ale je dokonce zcela nemožná. Nikdo nemůže zároveň věřit v A a zároveň si myslet, že A není pravda. Jen si představme třeba takového muslima, který pevně věří, že Muhammad je pečeť proroků a zároveň uznává, že to tak není, aby se zavděčil svým přátelům, kteří jsou jiné víry.

Má otázka pro religionistiku zní: Když se religionista narazí mezi zkoumanými fakty na evidentně nesmyslné tvrzení, jak se má zachovat? Má jeho nesmyslnost ignorovat a prostě nestranně referovat o tom, že takové přesvědčení existuje? A pokud to udělá, může si pak ještě dělat naději na titul vědce? Vědec přece důležité a zajímavé věci neignoruje, nýbrž je naopak zkoumá a zaujímá k nim rozumově podložené stanovisko.

Červená šňůrka – od magie ke komerci

Věra Tydlitátová, Petra Písařová

V posledních letech se v Izraeli rozšířilo vázání červených nití na zápěstí a jak se zdá, tento zvyk v sobě zahrnuje magickou ochranu před „zlým okem“ podobně jako nošení „chamsy“ aneb „ruky Fatimy“ nebo modrého oka, což jsou praktiky v dnešním Orientě dosud oblíbené, jindy je vázání červené šňůrky pouhým přátelským gestem, symbolem pouta sympatie a solidarity podobně jako svého času indiánské „náramky přátelství“. A v neposlední řadě se objevuje vázání šňůrky jako reciprocita milodaru, finanční podpory buď nějaké instituce (například ješivy) nebo přímo jednotlivce. Pak jde ovšem o subtilnější formu zebření.

Mohlo by se zdát, že červenou šňůrku, talisman natolik jednoduchý, lze jen velmi těžko učinit obchodním artiklem. Výše zmiňovaná výměna šňůrky za drobný milodar ale zdaleka není jedinou možností, kam až lze v komerčním využití tohoto symbolu zajít. Až komických rozměrů nabyla v poslední době praxe uvazování červené šňůrky na ruku v souvislosti s nedávnou pseudokabalistickou vinou. Ta zasáhla řadu amerických hollywoodských hvězd. Navštěvují speciální centra a oddávají se „velmi praktické“, „sexy“ a „vzrušující“ kabale. Evergreenem těchto nových „kabalistických“ kruhů se stala kniha Jehudy Berga *The Red String Book: The Power of Protection*. Červená šňůrka je zde prezentována jako prostředek k odvrácení moci „zlého oka“.

Lze ji pořídit již za 26 dolarů, dovozce garantuje, že byla vyrobena v Izraeli a před odstrižením a prodáním uvázána kolem Ráchelina hrobu¹. Pokud jste ochotni do duchovní obrody investovat 42 dolarů, obdržíte krabičku, která obsahuje nejen červenou šňůrku, ale také cd nosič s lekcemi o kabale. Šňůrku je třeba uvázat kolem zápěstí a upevnit sedmi uzly².

V následujícím příspěvku se pokusíme zmapovat chápání a užívání červené šňůrky v judaismu od kenaansko-izraelských kořenů po současnost. Z obecně religionistického hlediska pak načrtneme hypotetický lineární vývoj symbolu od fáze magické praxe, po fázi historizace, etizace zvyku a krystalizace v rovinu přátelských vazeb, kdy si lidé předávají talisman, v tomto případě červenou šňůrku, jako výraz solidarity a sympatie. Možná fáze vyústění v komercializaci symbolu, kdy se talisman stává pouhým zbožím, byla prezentována úvodem.

Pokud se interpretace červené barvy nebo šňůrky či provázku přiblíží tradicím a výkladům jiných kulturních okruhů, předložíme relevantní materiály ke krátké komparaci. Nejprve se zamysleme nad symbolikou šňůrky a červené barvy obecně.

Šňůrka či provázek jsou často symbolem „šňůry života“, vzpomeňme na pověstné tři sudičky, které tkají nit života. V řecké tradici jsou známé jako dcery Noci: *Klóthó*, *Lachesis* a *Atropos*. *Klóthó* odvíjí nit z vřetena, *Lachesis* vlákno života poměřuje prutem a nejmenší *Atropos* nůžkami nit života přestřihuje v okamžiku smrti.³ Délka a neporušenost talismanu ve formě vlákna mohou v magickém myšlení zajistit délku a neporušenost života. Stejně zauzlování provázku tak, že spojíme jeho konce a z vlákna učiníme kruh, magicky ruší konečnost životní pouti a navozuje představu nesmrtnosti.

Kromě této vitální symboliky je šňůra čímsi, co odděluje či naopak sjednocuje, obecně řečeno organizuje prostor, vzpomeňme na zábrany užívané v muzeích nebo na pásy, jimiž odděluje prostor policie. Takto užívaný provázek najdeme v předpisech o *eruvu*⁴ v halachické praxi judaismu. Provázkem lze obehnout jinak oddělené prostory, a tím je učinit rituálně sjednocené, lze v nich tudíž například vykonávat i o šabaty ty činnosti, které by jinak byly zapovězené. Tak je například možné přenášet z domu do domu předměty přes veřejné prostranství, někdy dokonce v rámci celé osady, jako by prostor ohraničený provazem byl jediným domem. Tato praxe se nazývá *eruv rešujot*.

Blízký význam má také vnímání šňůry jako měřidla, užívala a užívá se k vyměrování větších ploch, například pole nebo stavby. Pomocí pravidelně rozmístěných uzlů bylo velmi snadné konstruovat pravý úhel i na velké ploše. Stočená měřicí šňůra spolu s rovným měřidlem jsou oblíbeným atributem mezopotámských božstev od sumerské renesance až po novoasyrské období⁵. Pokud je tento častý atribut opravdu sadou měřicích nástrojů, na což můžeme pouze usuzovat podle mnoha dobových

¹ Collins, Monica. „Strung along.“ *Boston Globe*. Feb 27. 2005. [cit. 2005-03-12]. Dostupný z WWW: <http://proquest.umi.com>

² Ephron, Dan (with Joanna Chen in Tel Aviv). „Co-opting Kabbalah.“ *Newsweek*. Sep 20. 2004. [cit. 2005-03-12]. Dostupný z WWW: <http://proquest.umi.com>

³ Homér, *Ilias* XXIV 49.

⁴ Babylónský talmud, traktát Eruvin.

⁵ Black, J., Green, A., Bohové, démoni a symboly starověké Mezopotámie. Ilustrovaný slovník. Praha. Volvox globator. 1999. Str. 207.

vyobrazení, pak charakterizuje božstva jako zakladatele (obce, města, státu, chrámu atd.). Natažená šňůra pak předznamenává výstavbu zdi a může mít v magické rovině i stejnou zakladatelskou a ochrannou funkci.

Mezi další funkce provazu patří schopnost poutat, někdy též spoutat zlé síly, či jim zabránit v průniku, zde se spojují symboly oddělení, základů hradeb a uzlů, často se provazy užívají jako amulety či atributy nošené na těle.

Provaz nebo provázek se může v rámci ritualizovaných náboženských úkonů také splétat nebo rozplétat, symbolizovat pouto a jeho zpřetrhání. V chetitském pohřebním rituálu je panovníkovi svěřeno naolejované lano a je vyzýváno, aby jej s sebou netáhl, pokud půjde na pastvinu. Tento motiv v rámci rozsáhlého čtrnáctidenního rituálu bývá religionisty interpretován jako symbolické rozvázání pout mezi světem živých a mrtvých. Spletený provázek a chumáčky barevné vlny, zejména černé, bílé a červené, nacházely své uplatnění v mezopotamských apotropaických rituálech. Recitací *šurpu*, zaklínání k potření zla neznámé příčiny, doprovázel soubor úkonů, které měly zajistit přenesení neblahého z těla člověka stíženého kouzlem na určité předměty, ty pak byly spáleny. Vedle česneku a datle sem patřili právě spletený provázek a barevné chumáčky vlny. Poté, co je jimi zlo „absorbováno“, se česnek a datle oloupe, provázek rozplete a černá, červená a bílá vlna rozcupují. Vše je vrženo na pánev a spáleno, odtud i samotný název literární inkantační kompozice – *šurpu*, spálení. Postižený se potře hrstí obětí mouky, která posléze prochází také ohněm a nakonec je svázán černo-bílou šňůrou, kterou kněz-zaříkavač přeřízne. Člověk je tak konečně osvobozen od zlých sil⁶. S podobným motivem se setkáváme v zaklínání k odehnání zlého démonky Lamaštu od postýlky nemocného dítěte. Tato žena, zobrazovaná s odhalenými ňadry, se lví hlavou, oslíma ušima a orlíma nohama, kojící psa a vepře, s hady v rukou, sužovala ve starověké Mezopotámii těhotné ženy, rodičky, kojence, způsobovala potrat a smrtelná horečnatá a zimničná onemocnění. Předřikávaný text opět doprovázela řada ritualizovaných úkonů, mezi které patřilo odevzdávání darů, potraviny obětí a úliteb démonce, zhotovování její podoby, symbolické zraňování až destrukce takového obrazu a jeho pohřbívání nebo potírání jednotlivých částí těla nemocného speciální mastí. Na tělo dítěte byly také pokládány nebo uvazovány provázky (kusy vlny), Jeden z textů hovoří o krku, pravé a levé ruce, pravé a levé noze a černé, bílé, červené a modré vlně⁷. Symbolické splétání provázku, jeho rozvazování nebo přivazování a barevná symbolika, také červená, i když ne dominantní, jsou tedy doložitelné také pro mezopotamskou oblast, zejména v rámci exorcistní praxe.

Vrátíme-li se do oblasti kenaansko-izraelské, pro různé typy vlákna existují různé hebrejské termíny. *Chut* označuje nit, šňůru, provaz ve všech myslitelných významech. Existuje však také termín *tikva*, jež je homonymem pro slovo naděje. Pro semitské myšlení plné etymologizací a hledání analogií či symbolů není tato shoda nikdy věcí náhody a nemůže být bez vnitřního významu.

Červená barva, je jak známo „barvou barev“, zpřítomněním životní energie. V magii bývala užívána již od paleolitu a její obliba neklesá. Nicméně mnohdy má poněkud ambivalentní obsah jakožto barva násilí a zla. Je například barvou válečného božstva a planety Mars. Zejména kabalistický výklad staví červenou barvu na

⁶ J. Prosecký, *Prameny moudrosti* (Mudroslovná literatura staré Mezopotámie), 1. vyd., Praha: OIKOYMENH, 1995, s. 68–69.

⁷ D. W. Myhrman, „Die Labartu-Texte“, *Zeitschrift fuer Assyriologie* 16 (1902): 154–200.

stranu přisnosti, síly a soudu, zatímco barvou milosrdenství je barva bílá. Červený pokrm, za nějž lovec Esav, praotec „Červených“ Edómců, vyměnil své prvorozenství v Jákobovském cyklu⁸ evokují spíše násilnickou povahu. Ochranná moc červeného talismanu v sobě ovšem může zahrnovat oba aspekty červené barvy, červeně sympaticky posiluje vitalitu svého nositele, zatímco její válečná a násilná charakteristika může odvracet útoky démonů.

V Tenachu máme zaznamenány různé odstíny červené barvy, vždy však v souvislosti s nesmírnou hodnotou použitého barviva, a tedy s výjimečností a vzácností, která je vhodná pro vybavení svatyně či pro majestát králů. Purpur, pověstný tyrský nach, byl znám už v Ugaritu a byl ceněným vývozním artiklem Féniciánů. Jeho různé odstíny se získávaly z několika druhů měkkýšů nachovců (ostranek). Modrofialový purpur pocházel z ostranky *Murex trunculus*, tmavočervený z příbuzného živočicha *Murex brandaris* a velmi vzácný modrý purpur se snad získával z plže *Helix ianthina* zvaného hebrejsky *chilazon*⁹. Tímto modrým purpurem měly být obarveny nitě na rituálních třásních zvaných *cicijot*, vždy jedna nit ve svazku třásní v každém rohu oděvu¹⁰. Protože technologie získávání tohoto barviva zvaného hebrejsky *tchelet* upadla v zapomnění a ani zmíněného živočicha dnes neumíme zcela přesně identifikovat, modrá vlákna v *cicijot* se dnes už neužívají a všechny nitě v třásních jsou bílé. Barvivo získávané z měkkýšů mělo zřejmě různé odstíny nafialovělé červeně, která je velmi působivá. Ještě Isidor Sevillský ve svých Etymologiích píše, že vyřízneme-li ze skořápky mořského plže, vytékají z ní purpurové slzy, z nichž se míchá purpurové barvivo¹¹. Jiným zdrojem červené barvy poněkud odlišných odstínů byl červec *Coccus ilicis*. Tato barva je známa jako šarlat, hebrejsky *argáman*. Kromě širokého užití v liturgii šlo o barvu tradičně spojovanou s královskou důstojností. Šarlatová roucha nosili midjánští králové a stala se kořistí Gedeonova vojska¹². Do šarlatu a purpuru byl oděn Mordokaj při svém triumfu¹³. Do šarlatu se ale také odívá „statečná“ žena¹⁴. Podle Josepha Flavia šarlat užíváný při vybavení chrámu symbolizuje Zemi, má však také schopnost rituálně očišťovat¹⁵. Dalšími červenými barvami je „červec dvakrát barvený“ hebrejsky *šánt*¹⁶ a barva *tólá*¹⁷, vždy se tyto termíny vztahují k nějaké speciální technologii barvení hedvábí nebo vlny. Srovnáním textů lze dojít k závěru, že uvedené druhy červených barviv neměly většinou přísně vymezené funkce a jejich užívání bylo záměnné. Důležitými společnými znaky však byla okázalá nádhera, vzácnost, symbolika moci a důstojnosti

Že mohlo jít v užívání červené šňůrky o ochrannou magii hradeb a bran, ukazuje jen nemnoho náznaků v Tenachu, nicméně jsou to náznaky dost významné.

⁸ Genesis 25, 29–34 a 27, 36–40.

⁹ Babylónský talmud, traktát Šabat 26.a.

¹⁰ Numeri 15, 38.

¹¹ Isidor ze Sevilly, Etymologia 19, 284.

¹² Soudců 8, 26.

¹³ Ester 8, 15.

¹⁴ Přísloví 31, 22.

¹⁵ Leviticus 14, 4 a Numeri 19, 6.

¹⁶ Genesis 38, 28–30.

¹⁷ Izajáš 1, 18 a Pláč 4, 5.

Ve známém příběhu dobytí Jericha je zřejmě zmíněna již historizovaná podoba starého kenaanského zvyku zajištění hradeb¹⁸: „Muži ji (Rachabu) upozornili: „Budeme zproštěni přísahy, jíž jsi nás zavázala, jestliže neuvážeš, až vstoupíme do země, tuto šňůru z karmínových vláken (et tikvat chut hašánit haze) v okně, z něhož jsi nás spustila...“ a dále: „pak uvázala na okno karmínovou šňůru“ (vatikšir et tikvat hašánit bachalón). Z textu vyplývá, že nevěstka Rachaba, která bydlela v domě v hradební zdi, „bydlela na hradbách“¹⁹, zavěsila šňůrku na vnější stranu městských hradeb. Příběh o Rachabě vyznívá, jako by červená šňůrka byla pouhým znamením pro izraelské vojáky, jde tedy o výsledek známého procesu, kdy je původně příběh magie kněžskými písaři historizován a profanizován, a tím zbaven nepřijatelných „pohanských“ znaků. Nemůžeme zde ovšem nezpomenout na krvavé skvrny na veřejích, jimiž jsou značeny domy Izraelců o slavnosti *Pesach*²⁰. Látky a kůže zbarvené různými červenými pigmenty patřily mezi obětiny určené k výstavbě svatostánku²¹. Jestliže červené šňůrky byly chápány jako ochrana před zlými silami, a můžeme opět připomenout ztracenou tradici karmínové šňůrky v každém ze svazků *cicjót*, pak i za příkazem vyzdobit svatostánek karmínovými oponami²² stejně tak jako za příkazem opatřit oděv velekněze karmínovým nárameníkem a náprsníkem může být archaická víra v moc červené látky ochraňovat svatý prostor a svaté osoby před neblahými vlivy. Červená šňůrka byla nejspíše obecně známým talismanem, o jehož významu nebylo třeba hovořit. Chceme-li na Rachabin příběh pohlížet jako na historizující vyprávění, pak právě obecně známý zvyk věšet na hradby červenou šňůrku jako talisman by jedině mohl ochránit Rachabu před podezřením jejich spoluobčanů, že cosi signalizuje nepříteli.

Že se na hradby a brány přivazovaly červené šňůrky, dokládá také Talmud: „*Ke dveřím do svatyně byla přivázána nit z karmínové vlny. Pokud se změnila na bílou, bylo to znamením, že Hospodin, požehnaný buď Pán, odpustil Izraelcům hříchy, jak se praví v Izajášových slovech: „I kdyby vaše hříchy byly jako šarlat, zbělejí jako sníh, i kdyby byly rudé jako purpur, budou bílé jako vlna“²³. Původně se na vrata nádvoří (Chrámů) upevňovala šarlatová nit. Jakmile se změnila v bílou – lidé se zaradovali. A jestliže se nezměnila v bílou – byli smutní... Čtyřicet let před zkázou Chrámů se karmínová nit nikdy nezměnila v bílou – zůstávala stále červená²⁴.*“ Právě na příběhu z Talmudu je patrné, jaký kus cesty urazil zvyk vázání červené šňůrky na brány. Původní kenaanský zvyk byl zřejmě projevem magické víry v ochrannou moc červené nitě, v knize Jozue jde o historizaci, Rachaba dává červenou šňůrkou signál Izraelcům, aniž příběh evokuje nějaký magický či náboženský smysl, v Talmudu již máme doklad etizace, provázek je symbolem a znakem viny či nevin.

Jeden příběh z Tenachu zůstává podivným svědectvím o významu červené šňůrky, který lze nalézt nikoliv v samotném příběhu, ale spíš v jazykovém rozboru. Jde

¹⁸ Jozue 2, 17–18 a Jozue 2, 21.

¹⁹ Jozue 2, 15.

²⁰ Exodus 12, 7.

²¹ Exodus 25, 4.

²² Exodus 26, 31; 26, 36; 36, 8 aj.

²³ Izajáš 1, 18.

²⁴ Mišna, traktát Joma 6,8; Šabat 9,3; Babylónský talmud Roš ha-šana 31.b In: Vilnay, Zev, *Legenda Jeruzaléma*. Praha. Volvox globator. 2000. Str. 101.

o vyprávění o Támaračině porodu: „*Nastala chvíle jejího porodu, a hle, v jejím životě byla dvojčata. Když rodila, jedno vystrčilo ruku. Porodní bába na ni rychle přivázala karmínovou nitku (vatikšór al jadó šání) a řekla, 'Toto vyjde první.' Ono však stáhlo ruku zpět, a hle, vyšel jeho bratr. Řekla: 'Jakou trhlinou ses prodral!' A pojmenovali ho Perec (to je Trhlina). Potom vyšel jeho bratr, který měl na ruce karmínovou nitku. Toho pojmenovali Zerach (to je Rozbřesk).*“²⁵ Zde nalézáme zvláštní symboliku, která jako by opět odkazovala k ochranné funkci červené šňůrky v souvislosti s hradbami. Jméno Perec odkazuje na průlom hradeb, zbožení ochranné zdi. Jako by nepřítomnost červené šňůrky evokovala osud dobývaných hradeb.

Zvyk vázat na ruku rodičky nebo novorozence červenou šňůrkou známe i z jiných kulturních oblastí. Ještě dodnes se červené šňůrky uvazují novorozencům po porodu v romských komunitách. Víra v magickou moc červené barvy je podle Romů indoevropským dědictvím. Jedná se o barvu štěstí, má tedy ochranný charakter, ale zároveň je i barvou krve a nejlépe tak symbolizuje cesty Romů jako krvavé a strastiplné putování. „Ošňůrkované“ romské dítě je dobře chráněno před intrikami zlých duchů a v klidu spí. Podle vyprávění zachyceného v „terénu“ je tento zvyk v modifikované podobě, nicméně dodnes, mezi Romy udržován. Po porodu je děčka na ruku, nerozhoduje, zda levou nebo pravou, uvázána barevná šňůrka. Většinou červená, chlapi ale někdy dostávají modrou. Šňůrka pomáhá chránit novorozeně do křtu, ve spánku je klidné a pokud matce například nešťastnou náhodou upadne na zem, nezraní se. Někteří šňůrku neodstraňují ani po křtu, magickou ochranu lze navíc ještě zesílit ukrytím řemínku pod polštář, na kterém dítě leží v kočárku. Červená šňůrka se uvazuje na ruku i dospělým, jedinci pak pomáhá vyhnout se trápení se zlými sny²⁶.

Podobně máme četná svědectví o vázání červené šňůrky v Indii, v Turecku, ale také u Slovanů, zejména dnes u Bulharů a z nedávné doby také z českého prostředí, kde ještě na počátku dvacátého století bývalo zvykem vázat červené korálky na ruku malých dětí. Někdy se užívaly pravé mořské korály, nešlo však o pouhý šperk, ale o dětský ochranný amulet.

Jak již bylo poukázáno, i dnes se můžeme v židovském prostředí setkat se zvykem uvazovat na ruku červenou nit. Tato tradice se udržuje spíše v lidovém prostředí a bývá často ortodoxními učenici odsuzována jakožto pohanská magická praktika. Například Rabbi Dr. Michael Duschinsky, v Praze žijící izraelský rabín, reaguje na zmínku o tomto zvyku značně podrážděně: „*Červený provázek okolo zápěstí, může to znít komicky, ale bohužel tomu tak není. Jedná se o nebezpečí pro judaismus a každého člověka. Je to protižidovský nápad šarlatánů, kteří mají tu chuť nazývat se rabíny, kabalisty, atd. Nic z toho se neobjevuje v žádném spolehlivém židovském prameni, aby bylo jasno, B-h zakazuje amulety a podobné věci.*“²⁷ Naproti tomu Rabbi Ronald Hoffberg, v Praze žijící konzervativní americký rabín, toho času působící v plzeňské ŽNO, podává neutrální zprávu: „*Dnes se tato praxe objevuje v kabalistických kruzích*

²⁵ Genesis 38, 27–30.

²⁶ Z rozhovoru autorky s mladou romskou ženou v Plzni roku 2005.

²⁷ Z osobní korespondence autorky. „*A red string around the wrist (or vice versa: a red wrist around a string) – yes, it might sound funny, but unfortunately it is not. It is a danger for judaism and for everyone else! Is an anti-jewish invention of charlatans, who have the chutzpa to call themselves: 'rabbits', 'kabbalists' and so on... Nothing about it (and for sure not, as G-od forbid, 'amulete' etc.) appears in any reliable, true jewish source!!!*“

*a jak tito lidé sami říkají, v Izraeli je většinou tato červená šňůrka ovazována kolem hrobu Ráchel v Betlémě, a proto má určitou moc uzdravovat a přinášet požehnání. Ale tento zvyk pochází z Evropy a znám jej z Ameriky. Dodržují jej obvykle starší lidé a tvrdí, že jim šňůrka poskytuje ochranu. Myslím, že to má kabalistické kořeny.*²⁸ Za osobní svědectví lze pak pokládat dopis paní Eunice Kron, Američanky, která se hlásí k judaismu a žije v Praze: „*Moje matka to dodržovala, její matka pocházela z Oděsy. Jedná se o ochranu před ‚zlým okem‘. Kdo ví, odkud ten zvyk pochází. Čtírané považují červenou za nejuhodnější barvu pro svatbu a šťastné přležitosti, ale divila bych se, kdyby to s tím nějak souviselo. Tyto věci nikdy neumtrají a dokonce když jsem se vrátila do bytu své matky po jejím pohřbu, našla jsme kousek červené vlny v kapse jednoho z jejích svetřů. Nechala jsem si ji a nosím ji. Víc o tom nemohu říct.*“²⁹

Při pokusu o zmapování chápání a užívání „červené šňůrky“ v kenaansko-izraelské tradici a v následných dobách až po dnešní dny jsme tedy rozlišili několik fází vývoje pohledu na tento náboženský fenomén, ne zcela cizí i jiným kulturám, jak bylo ukázáno:

- První fází je magická praxe založená například na sympatetické magii nebo jiné symbolice. V této fází je šňůrka obrazem vitální energie a nekončícího života.
- Druhou fází je historizace, příběh o dobytí Jericha vysvětluje užití šňůrky jako účelového znamení. Náboženský význam je zastřen.
- Třetí fází je etizace zvyku: v Talmudu je šňůrka obrazem viny Izraele, která je Hospodinem smazána podobně jako zbledlá karminová nit. Náboženský význam je posunut do roviny etického monoteismu.
- Čtvrtou fází je symbol přátelského vztahu, talisman si předávají přátelé jako výraz solidarity a sympatie. V této fází mohou znovu přicházet ke slovu původně magické významy, přátelé si přejí zdraví, dlouhý život, úspěch, vše, co červená šňůrka může symbolizovat. Je zde však přítomna osobní intence a reciprocita.
- Pátou fází je komercializace, talisman se stává zbožím, je prodáván, kupován, vyráběn, případně se objevují další produkty navázané na zvyklosti spojené s talismanem. Například sem lze zařadit návody k výrobě, materiál atd.

Tento vývoj nemůže být chápán přísně lineárně, ale lze se domnívat, že všechny okruhy vnímání symbolu se stále opakovaně prolínají. Například musíme předpokládat komercializaci talismanu již v nejranější době, kdy byl podobný předmět právě magickým amuletem. Existovaly dílny na výrobu talismanů a talisman býval téměř vždy také zbožím. Stejně tak býval magický talisman dárkem mezi přáteli již od samého počátku. A naopak magické představy se vracejí i v naší době a nikterak

²⁸ Z osobní korespondence autorky. „*To the best of my knowledge ... but I will search a bit also... this today is Kabalistic and usually the red strings in Israel have been wrapped (so they claim) around the grave of Rachel in Be-lechem and therefore have some power of health and brachah... But the custom was practiced in Europe and I saw it in America ... usually by elderly claiming it offers protection... (cabbalistic sorces ... I believe).*“

²⁹ Z osobní korespondence autorky. „*My mother did this and her mother came from Odessa. It is ward off the ‚evil eye‘. Who knows where this custom comes from. The Chinese keep red as their formost color for marriag / happy occasions and I wonder if it is somehow related to this. These things do not die and even when I returned to my mother’s apartment after her funeral, I found a piece of red wool (string) in one of her sweater pockets which I left and wear as is. More than this I cannot say...*“

nemizí z povědomí, ač mohou být intelektuální elitou tvrdě kritizovány. Podobně jako je tomu s předměty, podléhají podobnému vývoji například slavnosti a svátky. Původně obřad, který zajišťoval magickými prostředky úspěch a ochranu, prošel historizací jakožto tradice jedinečné historické události, etizací, jakožto etické paradigma, stal se výrazem mezilidských vztahů rodiny a přátelství a končívá v komerci. Na příkladu červené šňůrky jsou tyto aspekty náboženského fenoménu jasně patrné a zmapovatelné. Nabízí se otázka, nakolik spolu jednotlivé aspekty vnímání talismanu nebo svátku vzájemně souvisejí.